

La Convergence de L'économie de la Resistance et les Droits des Citoyennes

Mahmoud Abbasi¹, Navid Rahbar²

Résumé

Le droit du citoyen est né dans une transition de l'état naturel de l'homme à l'état civil ; donc Il existe un lien étroit entre les droits des citoyens et les droits de l'homme comme les droits fondamentaux. En effet quand les droit du citoyen a l'occasion de se présenter que le droit de l'homme veut être reconnu légalement à l'intérieur des frontières géographiques d'une société civil selon les priorités de la vie sociale y compris les intérêts public, sécurité public et la moralité publique, sur le territoire d'un état particulier et une territoire certain et Les gens identifiés. Donc le droit du citoyen indépendamment de l'économie et la justice sociale ne peut se développer dans la communauté. Par conséquent On peut donc dire que le droit du citoyen et l'économie ont des principes communs qui sont essentiel pour parvenir à un développement durable.

Le pouvoir social d'un pays est l'un des éléments les plus importants pour parvenir à un développement durable. Le développement durable dépend de la réalisation du document de l'économie de la résistance de chaque pays. Tous les défis peuvent être résolus que par l'Etat qui peut résoudre les obstacles juridiques à l'utilisation du potentiel de la société civile dans la réalisation des objectifs de l'économie de la Résistance. Des mesures telles que : L'activation et la réadaptation des Forums et les associations, activation des ONG, Consultation et résoudre les obstacles juridiques, Comprendre la grande pouvoir sociale de la société civile, indépendance des syndicats, Garantir de la liberté d'expression et l'indépendance des médias Comme le bras pour prévenir la corruption, garantir les droits de l'homme et les droits des citoyennes, les droits du travail et les droits des femmes et des enfants, Utiliser des installations éducatifs appropriées.

1. Associate Professor, Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences and Health Services, Tehran, Iran.

2. PhD, Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences and Health Services, Tehran, Iran. (Corresponding author)
Email: navid.rahbar@gmail.com

Des Mots Clés

L'économie De La Resistance, Droits Des Citoyennes, Droits De L'homme, Développement Durable

Please cite this article as: Abbasi M, Rahbar N. La Convergence de L' économie de la Resistance et les Droits des Citoyennes. Iran J Med Law 2017; 11(40): 137-156.

تراوایی حقوق شهروندی و اقتصاد مقاومتی

محمود عباسی^۱

نوید رهبر^۲

چکیده

حقوق شهروندی که در مرحله گذار از وضعیت طبیعی بشر به وضعیت مدنی متولد می‌شود، ارتباط تنگاتنگ و تفکیک‌ناپذیری با حقوق بشر به معنای حقوق طبیعی و فطری یا حقوق بنیادین انسان دارد و زمانی مجال بروز می‌یابد که حقوق بشر می‌خواهد در چارچوب مرزهای جغرافیایی یک جامعه مدنی با در نظر گرفتن اولویت‌های زندگی اجتماعی از جمله مصالح عمومی، امنیت عمومی و اخلاق عمومی در قلمرو حکومتی خاص و در سرزمینی معین و در مورد مردمانی مشخص شکل قانونی و اجرایی به خود بگیرد. بنابراین حقوق شهروندی بدون توجه به اقتصاد و مبادی آن که عدالت اجتماعی است، نمی‌تواند در اجتماع ظهور و بروز بیابد. از این رو می‌توان گفت که حقوق شهروندی و اقتصاد مقاومتی با تکیه بر آموزه‌های دینی و اخلاقی مبادی مشترکی دارند که مشارکت اجتماعی میان مردم را بر مدار مبادله عادلانه خدمات ساماندهی می‌کند و نعمت‌های حاصل از مبارزه انسان با طبیعت را به دور از هر گونه تبعیض توزیع می‌نماید. پیوند و ارتباط حقوق شهروندی با اقتصاد مقاومتی را باید در این نکته جستجو کرد که برای دستیابی به توسعه پایدار ما را گریزی نیست جز آنکه تمامی چالش‌های حقوقی فراروی تحقق سند اقتصاد مقاومتی را از پیش رو برداریم؛ چالش‌هایی که مانع به کارگیری پتانسیل جامعه مدنی در دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی است. برای برطرف کردن این موانع اقداماتی از جمله فعال‌سازی و احیای انجمن‌ها، اعم از مردم نهاد و تخصصی و حرفه‌ای با تدوین سریع، مشورت و رفع موانع حقوقی، درک توان اجتماعی گسترده جامعه مدنی و ظرفیت‌های قانونی آن‌ها، استقلال تشکل‌های حرفه‌ای به صورت نظام‌مند و با منشأ قانونی، تضمین آزادی بیان و استقلال مطبوعات به عنوان بازوی جلوگیری از فساد اداری و تشکیلاتی، تضمین حقوق بشر و حقوق شهروندی، بهره‌گیری از امکانات

۱. دانشیار، رییس مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

۲. مدرس دانشگاه و پژوهشگر مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی،

Email: navid.rahbar@gmail.com

تهران، ایران. (نویسنده مسؤل)

مناسب آموزشی، انعطاف در شیوه اداره و گفتگوی اجتماعی به صورت یک حق مشروع، به رسمیت شناختن نظارت سازمان‌های مردم نهاد مبتنی بر قانون اساسی، ظرفیت سازی سازمان‌های مردم‌نهاد و توسعه ارتباطات اجتماعی و خلق زمینه‌های مسؤولیت‌پذیری اجتماعی در آحاد جامعه مبتنی بر معرفی ظرفیت‌های قانون لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

واژگان کلیدی

اقتصاد مقاومتی، حقوق شهروندی، حقوق بشر، توسعه پایدار

مقدمه

از اصلی‌ترین اهداف تشکیل حکومت و به تبع آن قانونگذاری، تمشیت امور جامعه و تأمین ضروریات لازم برای تداوم بقا و حیات جامعه است، با این وجود، انسان می‌خواهد یک زندگی توأم با عدالت اجتماعی و معطوف به مصالح شخصی و اجتماعی داشته باشد. عدالت در معنای ساده آن به مفهوم عدم تبعیض است که از مصادیق بارز حقوق شهروندی است. بر این اساس قانون باید به طور قطع ضد تبعیض بوده و امتیازات بلاوجه را مجازات کند. آنگاه است که این قانون می‌تواند به طور برابر موجب خوشبختی، رضایت و اعتماد عمومی شود، نه قانونی که تبعیض‌ها را قانونی کند.

از جمله رسالت‌های دین و اخلاق در هر جامعه برقراری نظاماتی است که مشارکت اجتماعی میان مردم را بر مدار مبادله عادلانه خدمات سامان بخشیده و نعمت‌های حاصله از مبارزه انسان با طبیعت را به دور از هر گونه تبعیض توزیع نماید. درست به همین دلیل است که در دین مقدس اسلام اقتصاد مقاومتی و حقوق شهروندی مبادی مشترک دارند. در نگرش اسلامی به اقتصاد، ثروت عامل برقراری و بقای حیات اجتماعی مسلمانان است. قرآن کریم تأکید می‌نماید از آنجا که ثروت‌های افراد در بقای حیات اجتماعی و استواری بنای جامعه تأثیرگذار است، ملک عمومی به شمار رفته و از این رو لازم است حکومت به منظور حسن اداره و تدبیر اموال خصوصی افراد مداخله کند. به واقع در جامعه اسلامی اموال و ثروت‌ها و درآمدها جملگی در تملک خداوند بوده و از لحاظ مصرف در اختیار ملت است. از این رو توانگری یک نعمت و امتیاز شخصی نبوده، بلکه وظیفه‌ای اجتماعی است. این تکلیف اجتماعی ایجاب می‌کند که رابطه شخص متمول با جامعه مقید به ضوابطی بوده و لازم است حقوق سایر شهروندان جامعه را محترم شمارد (۱).

به موجب موازین اقتصادی اسلام، رابطه و علقه میان مسلمان با دارایی‌اش رابطه تولیت است، نه مالکیت مطلقه. چنین مالکیتی به واقع مالکیت مشروطه است. مشروطه‌قلمدادشدن مالکیت انسان آثار اقتصادی حائز اهمیتی به بار می‌آورد: اولاً کسب مالکیت مشروط منوط و منحصر به در پیش‌گرفتن طریقه‌های اقتصادی ثمربخش است؛ ثانیاً دخل و تصرف در اشیا و امور مورد تملک نیز مشروط و مقید به شرایطی است. در نتیجه اصل مالکیت در اسلام نه صرفاً

حق محور، بلکه تکلیف‌محور نیز هست. چنین رویکردی به مسائل اقتصادی فارغ از اقتضات و مسؤولیت‌های اجتماعی و حقوق شهروندی نیست.

اقتصاد مقاومتی فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، برون‌نگر و پیشرو است که تحقق آن مستلزم شرایطی است از جمله «سه‌م‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید»، «اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور» و «شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا»، با این وجود نظام تولید دولتی با امتیازات بلاوجه، تبعیض، فقدان شفافیت و نقض قواعد رقابت رو به رو است.

طرح و تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی از جانب مقام معظم رهبری، ظهور و بروز بنیان‌های نوینی در اقتصاد کشور را پیش رو می‌نهد. به این ترتیب راهبردهای کلان اقتصاد ایران متأثر از این مفهوم شده و جهت‌گیری متفاوتی می‌یابد. بی‌تردید تحقق اقتصاد مقاومتی نیازمند بسترهای اجتماعی، اقتصادی، قانونی و فرهنگی ویژه‌ای است که مستلزم طراحی و ایجاد ساز و کارهای مربوطه است. تأکید بر این مقوله به عنوان یک ضرورت و تمهید بسترها و ساز و کارهای آن در این راستا صورت می‌پذیرد که امنیت اقتصادی و رفاه عمومی حقی شهروندی برای اعضای جامعه تلقی شده و از جمله معیارهای لازم برای توسعه‌یافتگی هر جامعه به شمار می‌رود. این مهم نه تنها از محورهای گفتمان انقلاب اسلامی ایران بوده، بلکه از موازین اسلامی نیز قابل استنباط است.

مفهوم حقوق شهروندی و ویژگی‌های آن

انسان با ورود به اجتماع عملاً در جستجوی عدالتی متفاوت از عدالت طبیعی برمی‌آید؛ عدالتی موسوم به عدالت وضعی که در مرحله قبل از اجتماع مطرح نبوده و در مرحله بعد از اجتماع ضرورت می‌یابد. حقوق شهروندی از آن رو که به انسان از حیث عضویتش در اجتماع در نظر دارد، اقامتگاه جمعی انسان را نظام‌مند سازد، زاییده همین عدالت وضعی است. به عبارتی حقوق شهروندی در گذار از وضعیت طبیعی به وضعیت مدنی متولد می‌گردد. حقوق شهروندی ارتباط تنگاتنگ و تفکیک‌ناپذیری با حقوق بشر به معنای حقوق طبیعی و فطری یا حقوق بنیادین انسان دارد که در درون مرزهای جغرافیایی یک کشور به واسطه عضویتش در اجتماع و به رسمیت‌شناخته‌شدن آن از سوی قانونگذار قانونی تلقی می‌گردد. بنابراین حقوق شهروندی

زمانی مجال بروز می‌یابد که حقوق بشر می‌خواهد در چارچوب یک جامعه مدنی با در نظر گرفتن اولویت‌های زندگی اجتماعی از جمله مصالح عمومی، منافع عمومی، اخلاق عمومی، امنیت عمومی، بهداشت عمومی، در قلمرو حکومتی خاص، در سرزمینی معین و در مورد مردمانی مشخص شکل قانونی و اجرایی به خود بگیرد (۲). از این رو می‌توان گفت که حقوق شهروندی شامل هر سه نسل حقوق بشری که در سطح دکتترین حقوق بشر مطرح شده‌اند، می‌باشد. این سه نسل شامل حقوق مدنی و سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و حقوق همبستگی می‌باشند (۳).

بنا بر این شاید بتوان حقوق شهروندی را برآمد سه موضوع دانست: نخست حقوق بشر؛ دوم مقتضیات و اولویت‌های هر جامعه؛ سوم مشارکت شهروندان در چارچوب حقوق و تعهدات متقابل دولت و شهروند.

در نظام حقوقی اسلام، عدالت طبیعی و وضعی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ آن‌گونه که سایر نظام‌های حقوقی نیز به این دو مبنای کلی در فلسفه حقوق بی‌توجه نبوده‌اند. در غالب نظام‌های حقوقی، مهم‌ترین مبنای نظری حقوق شهروندی را می‌توان تفکیک عدالت به عدالت طبیعی و وضعی (قانونی و قراردادی) دانست (۴). اگر حقوق بشر زاییده عدالت طبیعی است، حقوق شهروندی را باید برآمده از عدالت وضعی تلقی نمود؛ اینجاست که می‌توان رابطه بین حقوق شهروندی و اقتصاد را درک کرد که چگونه این دو در یکدیگر ظهور و بروز می‌یابند و حوزه نفوذ اقتصاد را باید در عدالت اجتماعی که مبنای حقوق شهروندی است جستجو کرد.

مفهوم اقتصاد مقاومتی و ویژگی‌های آن

اقتصاد مقاومتی به معنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن تأثیرها است و تبدیل چنین فشارهایی به فرصت می‌باشد. این روش اقتصادی از نظر تعریف با اقتصاد ریاضتی متفاوت است.

اصطلاح اقتصاد مقاومتی اولین بار در سال ۲۰۰۷ پس از محاصره غزه توسط رژیم صهیونیستی مورد استفاده قرار گرفت. این محاصره که مواد غذایی و نهاده‌های اولیه برای تولید و پیشرفت اقتصادی را نیز شامل می‌شد، موجب ناتوانی غزه در صادرات و کاهش امکان صادرات

و کشت بسیاری از محصولات کشاورزی گردید. در چنین شرایطی واژه اقتصاد مقاومتی مورد استفاده قرار گرفت و ضوابط و معیارهای حاکم بر مفهوم اقتصاد مقاومتی شناسایی گردید (۵). در ایران برای اولین بار واژه اقتصاد مقاومتی پس از تشدید تحریم‌ها علیه ایران توسط مقام معظم رهبری جهت مبارزه با فشار اقتصادی دشمنان، آمادگی کشور برای جهش و پیشرفت، استفاده از توان داخلی و مقاومت در مقابل تحریم‌ها با ایجاد کم‌ترین بحران مطرح گردید و در قالب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به مسؤولان نظام ابلاغ گردید (۶).

۱- اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری

مروری بر عناوین مطرح‌شده برای سال‌های اخیر از جانب مقام معظم رهبری نشان از توجه و اهتمام ایشان به مسائل اقتصادی است. عناوینی چون نوآوری و شکوفایی (سال ۱۳۸۷ ش.)، اصلاح الگوی مصرف (سال ۱۳۸۸ ش.)، همت مضاعف و کار مضاعف (سال ۱۳۸۹ ش.)، جهاد اقتصادی (سال ۱۳۹۰ ش.)، تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی (سال ۱۳۹۱ ش.)، حماسه سیاسی، حماسه اقتصادی (سال ۱۳۹۲ ش.)، اقتصاد و فرهنگ با عزم ملی و مدیریت جهادی (سال ۱۳۹۳ ش.)، دولت و ملت، هم‌دلی و هم‌زبانی (سال ۱۳۹۴ ش.)، اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل (سال ۱۳۹۵ ش.) و اقتصاد مقاومتی: تولید - اشتغال (سال ۱۳۹۶ ش.) جملگی تأکید بر عامل اقتصاد، معیشت و فضای کسب و کار بوده است.

مقام معظم رهبری برای نخستین بار در سال ۱۳۸۹ واژه «اقتصاد مقاومتی» را مطرح نمودند. معظم‌له در این خصوص بر مؤلفه‌هایی تأکید داشتند که از جمله آن‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: تفسیر معنای کارآفرینی در اقتصاد مقاومتی، برنامه‌ریزی و تلاش برای کوتاه‌تر شدن زمان اجرای برنامه، پرهیز از تصمیم‌های خلق‌الساعه، برنامه‌ریزی در جهت کاهش اسراف و کاهش وابستگی، تأکید بر مدیریت مصرف، کاهش وابستگی به نفت، مردمی‌کردن اقتصاد در راستای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی، نگرش بلندمدت و توجه به شرکت‌های دانش‌بنیان. ایشان در اواخر سال ۱۳۹۲، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را بر اساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی به رؤسای قوای سه‌گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ نمودند و هدف از ابلاغ این سیاست‌ها را تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های اقتصاد مقاومتی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله معرفی کردند (۶).

۲- ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی «درون‌گرا» است، یعنی از ظرفیت‌های درونی کشور، ملت و نظام جمهوری اسلامی که مورد غفلت واقع شده است، باید حداکثر بهره‌برداری بشود. استفاده از این ظرفیت‌ها موجب می‌شود که کشور بدون نیاز به حضور بیگانگان روی پای خود بایستد و استفاده از حداکثر ظرفیت‌ها موجب می‌شود به وابستگی‌های خودمان فکر نکنیم و تلاش کنیم با کاهش وابستگی‌ها و اتکای بیشتر به ظرفیت‌های نیروی انسانی، منابع طبیعی و سرمایه‌های مادی و مالی مشکلات اقتصادی را بر طرف کنیم (۷).

اقتصاد مقاومتی از جهاتی «برون‌گرا» نیز هست، بدین معنی که ما نباید با یک اقتصاد بسته رو به رو شویم. اقتصاد بسته ضعیف است و سرکوب می‌شود؛ باید به یک اقتصاد پویا و محرک و مرتبط با جهان داشته باشیم. یکی از روش‌های ارتباط با جهان این است که وقتی ما روی ظرفیت‌های خود تکیه می‌کنیم، بتوانیم به تعامل با دیگران پردازیم، پس ما باید یک اقتصادی داشته باشیم که توانمندی مبادلات اندیشه‌ای و محصولی را داشته باشد (۷).

طی چهار دهه اخیر خلاقیت‌های نخبگان ایرانی بروز کرده و منجر به رشد دانش و پیشرفت فناوری‌ها شده است. اکنون باید دانشمان را با دیگران مبادله کنیم. این مبادلات موجب می‌شود ما «برون‌نگری» هم داشته باشیم. به عنوان مثال ما ذخایر عظیم انرژی نفت و گاز داریم؛ این ذخایر را باید استخراج و با دیگران مبادله کنیم.

یک روش مبادله این است که افراد در سرمایه‌گذاری‌های ما حضور پیدا کنند. این مهم اگر با حفظ اقتدار و تسلط مدیران داخلی بر چاه‌های نفت و گاز باشد اشکالی ندارد، اما اگر موجب شود که دیگران بر مخازن نفت و گاز ما مسلط شوند، پذیرفتنی نیست. گام بعدی این است که بعد از استخراج نفت باید این محصول تبدیل و فرآوری شود، سپس به جای نفت و گاز خام فرآورده‌های آن‌ها صادر شوند به عبارتی تا جای ممکن از خام‌فروشی این نعمت‌های الهی پرهیز کنیم. درست شبیه همین مورد را در معادن و سنگ‌های صنعتی باید داشته باشیم، یعنی بعد از فرآوری، صادرات این محصولات را آغاز کنیم. اگر استفاده از مزیت‌های نسبی خود را در نظر بگیریم، باید این استفاده به حداکثر برسد؛ با به حداکثر رسیدن این موارد سرمایه‌گذاری، اشتغال نیروی انسانی و رفاه نسبی برای ما پدید می‌آید. اگر به همه این دستاوردها توجه کنیم اقتصاد مقاومتی نمایان می‌شود (۷).

۲- تعریف عدالت در اقتصاد مقاومتی

عدالت اجتماعی در جامعه زمانی امکان تحقق می‌یابد که حقوق شهروندی در تمام زوایای جامعه امکان نفوذ پیدا کند و عدالت در همه بخش‌ها عملی گردد. حقوق شهروندی از جمله مفاهیم نوپدید است که به طور ویژه‌ای به برابری و عدالت توجه دارد.

عدالت در بحث اقتصاد مقاومتی این‌گونه تعریف می‌شود که همه خانواده‌ها و همه جوانان که مشغول به کار هستند، حاصل دسترنج خودشان را بردارند و به این ترتیب به جای این‌که سهم‌بری به نفع صاحبان سرمایه صنعتی یا مالی باشد، به نفع نیروی انسانی در فرایند تولید افزایش خواهد یافت، البته این تقسیم‌بندی باید به گونه‌ای ساماندهی شود که سهم نیروی انسانی افزایش پیدا کند تا برقراری عدالت صورت بگیرد (۸). به طور حتم در این میان خانواده‌هایی که قدرت مشارکت در فعالیت‌های تولیدی و سرمایه‌گذاری را پیدا نمی‌کنند، مانند افراد بازنشسته، مسن یا کودکان و افراد مبتلا به معلولیت که قدرت مشارکت در تولید را ندارند، باید سهم خود را در قالب یارانه دریافت کنند در حدی که نیازمندی‌های آن‌ها در سطح عمومی تأمین شود. به این شکل، عدالت در توزیع ثروت پدید می‌آید (۹).

حقوق شهروندی، اقتصاد مقاومتی و بهبود فضای کسب و کار

اقتصاد مقاومتی در دو سطح داخلی و بین‌المللی مؤثر در بهبود فضای کسب و کار است. در سطح داخلی، سیاست‌های تجاری یک کشور نقش قابل توجهی در تعیین میزان بازبودن اقتصاد، شکل‌دهی فضای سرمایه‌گذاری و همچنین سهولت یا دشواری فضای کسب و کار در آن کشور دارند. اقتصاد مقاومتی در تنظیم روابط تجاری بین‌المللی نیازمند تسهیل مقررات گمرکی، مرزی و تجارت خارجی است. این به معنای تسهیل فرایندها، ثبات در مقررات و به روز بودن دستورالعمل‌ها است. در نتیجه نقش و جایگاه قوانین و مقررات در حوزه سیاست‌گذاری و اجرای اقتصاد مقاومتی غیر قابل انکار است. اقتصاد مقاومتی از جنبه دیگری نیز با قوانین و مقررات در ارتباط است که همانا سلامت بخش عمومی است. سلامت نظام اداری و بخش عمومی در سه سطح تدوین مقررات، اجرای مقررات و مقابله با نقض مقررات جریان می‌یابد. این مهم به آن معنا است که حقوق شهروندی و نهادینه‌شدن آن در جامعه، ظرف و مجرای مناسبی برای

تحقق ملزومات اقتصاد مقاومتی است. همچنین حقوق شهروندی زمینه‌ساز جریان اقتصاد مقاومتی در فضای کسب و کار است (۱۰).

فضای کسب و کار مجموعه عواملی است که خارج از اختیار مدیران و صاحبان کسب و کار قرار داشته، لکن نتیجه تلاش ایشان را متأثر می‌سازد. کسب و کار اجتماعی، در واقع راه حل جدیدی برای رفع مشکلات اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی است که مدت‌هاست بشریت را با معضلاتی همچون گرسنگی، بی‌خانمانی، آلودگی و بی‌سوادی مواجه نموده است (۱۱). از جمله شاخص‌های بررسی فضای کسب و کار عبارتند از: اخذ مجوزهای ساخت، تأمین برق، تأمین اعتبار، تکمیل اسناد ساختمان، امنیت سرمایه‌گذاری، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، اجرای قراردادهای، فرایند اعسار و ورشکستگی و... در سطح بین‌المللی بانک جهانی شاخص‌های مزبور را به طور سالانه در مجموع دولت‌ها اندازه‌گیری و بر اساس آن دولت‌ها را رتبه‌بندی می‌کند.

در سال‌های ۹۳-۱۳۹۲ (۱۴-۲۰۱۳ م.) رتبه ایران از میان ۱۸۹ دولت، ۱۵۲ بوده است. به این ترتیب جایگاه ایران در سطح بین‌المللی و در مقایسه با سایر دولت‌ها مناسب نیست. این بدان معنا است که به طور نسبی انجام کسب و کار در ایران نسبت به کشورهای دیگر با دشواری‌های بیشتری مواجه است. فضای کسب و کار در ایران به اندازه‌ای نامناسب است که در منطقه خاورمیانه رتبه ۱۶ از ۲۰ را به خود اختصاص داده است. حال آنکه بسیاری از کشورهای این منطقه از لحاظ قدرت اقتصادی، منابع انرژی و درجه توسعه‌یافتگی قابل مقایسه با ایران نیستند. گذشته از نقش عواملی چون تحریم‌های غیر منصفانه، کاهش درآمدهای نفتی، محدودیت‌های شبکه بانکی در نقل و انتقالات مالی بین‌المللی، بروز تورم و... بخش قابل توجهی از این وضعیت نامناسب را می‌توان در ضعف و نقص زیرساخت‌های قانونی و حقوقی و یا وجود پاره‌ای قوانین دست و پاگیر و مزاحم قلمداد نمود، چراکه اساساً امنیت اقتصادی متضمن قوانین و مقررات شفاف، باثبات و تسهیل‌کننده است (۱۰).

توجه به آمارهای موجود نشان می‌دهد که بهبود فضای کسب و کار نیازمند اقدامی مبنایی و تحول‌آفرین است. در چنین شرایطی تحقق عینی حقوق شهروندی در جامعه به مثابه یکی از ارزش‌های اجتماعی مورد تأیید اسلام و به منزله یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی می‌تواند مقدمه تحول‌آفرینی در فضای کسب و کار را فراهم آورد (۱۲).

حقوق شهروندی، قانونگذاری و رفع موانع قانونی اقتصاد مقاومتی

محور حقوق شهروندی حکومت قانون و امنیت حقوقی شهروندان است. از این رو قوانین و مقررات هر جامعه نقشی قابل توجه در تعیین و تضمین حقوق شهروندان دارند. به این ترتیب چنانچه قوانین دولتی از حداقل معیارهای شناخته شده دموکراسی و حقوق بی بهره باشند، حقوق شهروندی دستخوش نقض یا خدشه قرار می‌گیرد. به عنوان نمونه پدیده‌هایی چون تورم قوانین، ابهام قوانین و امکان تفاسیر دوگانه از آن، عدم ساده‌نویسی قوانین و همه‌فهم‌بودن آن و عدم توجه متن قانون به سایر قواعد مرتبط موجود در نظام حقوقی ملی و در نتیجه بروز تعارض قوانین از شایع‌ترین موارد عدم التفات به معیارهای مورد نظر است. این موارد به عنوان آفات قانونگذاری در حوزه اقتصاد مقاومتی اهمیتی ویژه می‌یابد، چراکه هر یک از این آفات، سرمایه‌گذار و فعال اقتصادی را با دلهره و بیم از تبعات فعالیت اقتصادی خود دست به گریبان می‌سازد. از این رو برخی نظام‌های حقوقی ملی اثربخشی قانون را منوط به شرایط ویژه‌ای نموده و پیش‌شرط‌هایی برای آن در نظر گرفته‌اند.

شورای دولتی فرانسه در سال ۲۰۰۳ ضمن مطالعه‌ای در نظام حقوقی این کشور به این نتیجه رسید که در حوزه حقوق شهروندی دو آسیب عمده وجود دارد: نخست، تورم قوانین؛ دوم کیفیت قوانین. تورم قوانین در بسیاری دولت‌ها مشهود بوده و از آسیب‌های قانونگذاری تلقی می‌شود. نتیجه تورم یا فراوانی قانون عدم توجه به مفاد آن و به این ترتیب وضع قانون بدون ضمانت اجرا است. شورای دولتی در گزارش خود راه‌کارهایی برای مقابله با این پدیده سوء پیشنهاد نموده که از جمله آن‌ها محدود کردن قانونگذار در وضع قواعد بدون توجه به شرایط و معیارهای قانونگذاری است (۲).

در این راستا قانونگذاری بدون برنامه، بدون تأمل، تردیدآمیز، فاقد شفافیت، فاقد مفاهیم قابل فهم و قانونگذاری خنثی و بلااثر - یعنی وضع مقررات در حوزه‌ای که ضرورت نداشته و هنجارساز تلقی نمی‌شود - مذمت شده است. از جمله دیگر راه‌کارها در مقابله با این پدیده امنیت حقوقی است. به این صورت که شهروندان در قبال حاکمیت باید امنیت داشته باشند و پارلمان یا دستگاه قانونگذاری نیز بخشی از حاکمیت است. از مؤلفه‌های امنیت حقوقی شفافیت، سادگی، همه‌فهم‌بودن و قابل دسترس‌بودن قوانین است. مطابق تفسیر شورای قانون

اساسی فرانسه، چنانچه پارلمان قانونی وضع کند که دو تفسیر از آن مستفاد شود، قانون مزبور قابل اجرا نبوده و قانونگذار حق وضع چنین قانونی را نداشته است.

چنین رویکردی به معنای احیای حقوق شهروندی به گونه‌ای کارآمد است، چراکه از لوازم شهروندی آگاهی عمیق نسبت به حقوق و تعهدات خود است، یعنی روابط حقوقی به گونه‌ای تنظیم و اعلام شود که برای شهروندان قابل پیش‌بینی باشد. امروزه از مباحث مطروحه حقوق عمومی مسؤلیت مدنی قانونگذار در نتیجه قانونگذاری است که پاسخگویی دستگاه قانونگذاری را به دنبال دارد. پاسخگویی مزبور نوعی پیشگیری در حوزه فعالیت‌های قوه مقننه است. اگر در امنیت حقوقی حکومت و شهروند به عنوان طرفین حق و تکلیف در مقابل یکدیگرند، در ادبیات جدید امنیت شهروندی به موازات آن مطرح می‌شود؛ به این معنا که شهروند مستحق مطالبه و حکومت ملزم به پاسخگویی است. این مطالبه و پاسخگویی در فضای کسب و کار، تسهیل‌کننده تحقق اقتصاد مقاومتی است (۲).

از دیگر راه‌کارها به منظور تضمین امنیت حقوقی شهروندان تدوین یا تنقیح و کدگذاری قوانین است. تدوین و گردآوری موضوعی قوانین نقش مهمی در شناخت مقررات از جانب شهروندان و همچنین در اصلاح قوانین موجود یا وضع قوانین جدید از سوی قانونگذار ایفا می‌نماید. این راه‌کار نیز در صورتی که به درستی هدایت شود، می‌تواند بخشی از خلأهای موجود در حوزه اقتصاد مقاومتی را مرتفع سازد.

حقوق شهروندی، اقتصاد مقاومتی و مقابله با فساد اداری و مالی

فساد پدیده‌ای شوم و مخرب است که ابعاد فردی و اجتماعی حیات بشری را در معرض آسیب قرار می‌دهد. فساد منجر به انحراف در تصمیم‌گیری‌های اداری و سیاسی، اختلال در ثبات و توسعه اقتصادی، از بین رفتن و عدم امکان پیش‌بینی فرصت‌ها، اختلال در کل نظام یک کشور، سلب آسایش عمومی و ایجاد تشویش در مردم، فرار سرمایه‌های انسانی و مادی و نهایتاً فرسایش کل مجموعه خواهد شد. آثار گسترده این پدیده همواره جوامع بشری و دولت‌ها را به اندیشه در مقابله با آن واداشته است.

از دغدغه‌ها و شعارهای مقام معظم رهبری که مکمل اقتصاد مقاومتی نیز هست، مبارزه با مفاسد اقتصادی است که به طور خاص در رهنمودهای برجسته ایشان در فرمان هشت ماده‌ای

مبارزه با فساد مورخ ۱۳۸۰/۲/۱۰ درج شده است. به این ترتیب تحقق عدالت همگانی، بهبود فضای کسب و کار و مقاوم‌سازی اقتصاد مستلزم مبارزه مؤثر با فساد بوده و باید همواره یکی از برنامه‌ها و اولویت‌های اجرایی دولت باشد. امروزه این مهم از ابزارهای توسعه و حکومتمداری نیز به شمار می‌رود.

از جمله دکترین‌های نوظهور در عرصه حقوق بشر، حکمرانی شایسته یا زمامداری مطلوب (Good Governance) است (۱۳). از مؤلفه‌های این شیوه حکومتمداری اتخاذ ساز و کارهایی به منظور مقابله با مفاسد اجتماعی اعم از اداری، مالی، سیاسی و حتی فساد در بخش خصوصی است، چراکه زندگی در فضایی امن حق شهروندان محسوب می‌شود. به بیان دیگر امنیت بشری ایجاب می‌نماید تا فرد در جامعه‌ای زندگی کند که منابع آن در جهت منافع شهروندان به مصرف رسد. در این راستا مقابله با فساد به منظور کاهش مجاری فساد و تأمین هر چه بیشتر حقوق شهروندی مطمح نظر قرار می‌گیرد (۱۰).

در سالیان اخیر، با وقوف بر این که اقدامات سنتی قادر به پاسخگویی به مسائل و مشکلات ناشی از فساد نمی‌باشد و انسجام‌بخشی به قوانین، مقررات و برنامه‌ها با رویکردهای نوین ضرورت دارد، اقدامات متعددی در حوزه مبارزه با فساد و کنش و واکنش سریع و مؤثر نسبت به این پدیده شوم انجام شده است: تدوین برنامه جامع مبارزه با فساد، تصویب کنوانسیون مبارزه با فساد، تصویب قانون ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد، تعیین وزارت دادگستری به عنوان مرجع ملی کنوانسیون مبارزه با فساد، تهیه گزارش ملی در خصوص فصولی از کنوانسیون مبارزه با فساد و تدوین لوایح ضروری در مورد این دو فصل از جمله اقدامات مثبتی بوده که صورت پذیرفته است.

علاوه بر این، شایان ذکر است که ارتقای ساز و کارهای مقابله با فساد، مستقیماً با ارتقا و صیانت از حقوق شهروندی در ارتباط است. مهارنمودن فساد در سطح عمومی موجب می‌شود که اموال و درآمدهای عمومی دستخوش تاراج قرار نگرفته و در زیرساخت‌ها و بسترهای مناسب و برنامه‌ریزی شده جریان یابد. امری که حق بر توسعه یک ملت را به مثابه مصداقی از نسل سوم حقوق بشر (حقوق جمعی یا حقوق همبستگی) به دنبال خواهد داشت.

حقوق شهروندی، اقتصاد مقاومتی و حمایت از حقوق مصرف‌کننده

حقوق مصرف‌کننده و لزوم حمایت از آن، از حقوق شهروندی و وجه تعامل دو علم حقوق و اقتصاد می‌باشد. عدم حمایت مصرف‌کننده در مقابل تولیدکننده، مصرف‌کننده را در معرض خطر مواجهه با کالا و خدمات بی‌کیفیت قرار می‌دهد. امری که در صورت ناتوانی مصرف‌کننده در پیگیری حقوقی آن منجر به دیکتاتوری تولیدکننده یا ارائه‌کننده خدمات می‌شود. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران رویکرد حمایتی از مصرف‌کننده را از نظر دور نداشته است. پشتیبانی از مردم در دسترسی به نیازهای مهمی چون آموزش، اشتغال و کالاهای اساسی در این قانون جملگی با حمایت از حقوق مصرف‌کننده در ارتباط است. وجه اشتراک حقوق شهروندی و حمایت از حقوق مصرف‌کننده دامنه تعریف بسیار گسترده‌ای داشته و از دسترسی به هوای پاک گرفته تا کالاهای مورد نیاز، سلامت غذا و تأمین دارو را شامل می‌شود. حقوق شهروندی در قانون اساسی، حقی است بر عهده حاکمیت و اساساً فلسفه وجودی دولت حمایت از حقوق مردم در برابر رویدادها و مشکلات مختلف است. در نتیجه حمایت از مصرف‌کنندگان باید به صورت حقی همگانی و عاری از تبعیض وجود داشته باشد. بدیهی است که حمایت از مصرف‌کننده، منوط به رعایت حقوق او می‌باشد و این حقوق از جنس حقوق شهروندی است.

بدین ترتیب دولت به عنوان بزرگ‌ترین حامی مصرف‌کنندگان برای جلوگیری از نابسامانی‌ها و مشکلات اقتصادی به تشکیل سازمان حمایت از حقوق مصرف‌کننده و تولیدکننده مبادرت ورزیده است. این نهاد زیر نظر وزارت صنعت، معدن و تجارت قرار دارد و از جمله اهداف آن می‌توان به «پشتیبانی از تولیدهای داخلی و افزایش آن، حمایت از مصرف‌کنندگان در برابر نوسان‌های غیر معمول قیمت‌ها، انجام پژوهش‌ها، ارائه طرح‌های ضروری در زمینه متعادل ساختن قیمت‌های وارداتی، تولیدی و...» اشاره کرد (۱۴)، هرچند که وجود سازمان حمایت از مصرف‌کننده ذیل وزارت صنعت، معدن و تجارت که خود بزرگ‌ترین تولیدکننده و یا حمایت‌کننده آن است نقض غرض و با تأمین حقوق شهروندی و حقوق مصرف‌کننده منافات دارد.

همچنین دولت به منظور تحقق بخشیدن به اهداف خود در این زمینه، لایحه «حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان» را در سال ۱۳۶۹ در معاونت اقتصادی سازمان برنامه و بودجه وقت مطرح کرد و در دی‌ماه ۱۳۷۱ آن را به مرحله اجرا درآورد. «حق به دست‌آوردن کالاها و خدمات با کیفیت سالم و استاندارد، برخورداری از اطلاعات لازم درباره کالاها و خدمات، مشاهده

و دستیابی به نمونه کالاها، برخورداری از حمایت دولت در صورت وقوع برخی تخلفها از طرف صاحبان واحدهای صنفی، دریافت کالاها و خدمات بهداشتی و سالم و شکایت از متخلفان اقتصادی به مراجع مورد نظر» از جمله مفاد این لایحه است که می‌توان آن را در راستای تأمین حقوق شهروندی توصیف کرد.

تأسیس سازمان مزبور از آن جهت صورت گرفته است که به منظور حمایت از حقوق مصرف‌کننده نهادسازی از جمله راه‌کارهای اجرایی مؤثر است. دولت در کنار سازمان پیش‌گفته برای مبارزه با پدیده گران‌فروشی و تعیین شاخص قیمت بر روی کالاها، سازمان تعزیرات حکومتی را نیز ایجاد نموده است تا بتواند احساس مسؤولیت و انگیزه بیشتری را در تولیدکنندگان برای رعایت حقوق مصرف‌کننده تضمین نماید. اهمیت جایگاه و حقوق مصرف‌کننده در کشور سبب شده تا از سال ۱۳۸۰ روز نهم اسفند ماه به نام «روز ملی حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان» در تقویم رسمی کشور ثبت شود (۱۰).

از جنبه قانونگذاری نیز بند ۲ ماده ۳ قانون حمایت از مصرف‌کنندگان مقرر می‌دارد که عرضه‌کنندگان کالا و خدمات و تولیدکنندگان مکلف هستند اطلاعات لازم شامل نوع، کیفیت، کمیت، آگاهی‌های مقدم بر مصرف، تاریخ تولید و انقضای مصرف را در اختیار مصرف‌کنندگان قرار دهند. ضمانت اجرای تخلف از این مقرره، در ماده ۱۹ همین قانون پیش‌بینی شده است تا عرضه‌کنندگان کالا و خدمات و تولیدکنندگانی که به تخلفات موضوع مواد ۳ الی ۸ این قانون مبادرت می‌ورزند، در صورت بروز خسارات ناشی از مصرف همان کالا و خدمات به مصرف‌کننده، علاوه بر جبران خسارت وارده، به جزای نقدی حداکثر معادل دو برابر خسارت وارده محکوم شوند. در رابطه با تبلیغات خلاف واقع نیز ماده ۷ این قانون مقرر داشته است که تبلیغات خلاف واقع و ارائه اطلاعات نادرست که موجب فریب یا اشتباه مصرف‌کننده گردد، ممنوع است.

گام‌های اتخاذشده در حوزه حمایت از حقوق مصرف‌کننده، اگرچه مناسب و قابل تحسین است، اما تحقق اقتصاد مقاومتی و بهبود فضای کسب و کار تمهید ساز و کارهای اجرایی مؤثرتری را می‌طلبد. ساز و کارهایی که تحقق حقوق شهروندی و آگاهی‌افزایی عمومی در خصوص آن می‌تواند فراگیری و رعایت آن را تسهیل و تسریع نماید.

حقوق شهروندی و اقتصاد مقاومتی؛ راهبردها و برنامه‌ها

با عنایت به تمرکز دولت تدبیر و امید و وزارت دادگستری به موضوع حقوق شهروندی و با توجه به ابلاغ منشور حقوق شهروندی توسط رییس جمهور محترم و تصویب نامه حقوق شهروندی در نظام اداری توسط شورای عالی اداری و گسترش فعالیت‌های متعدد اجرایی در ابعاد مختلف موضوع و بهره‌گیری از ابزارهای مختلف آموزش، مشاوره و معاضدت و با هدف ارتقای سطح فرهنگ عمومی جامعه، افزایش احترام متقابل افراد به یکدیگر، بهبود وضعیت معیشت مردم، تأمین امنیت رفاهی و امنیت غذایی آنان، سلامت اجتماعی و ارتقای سطح مشارکت مردم در حوزه‌های مختلف اجتماعی، دو فعالیت عمده قابل پیگیری است:

۱- آموزش حقوق شهروندی که می‌تواند به مقولاتی از جمله اصلاح الگوی مصرف، تشویق تولیدکنندگان برای افزایش کیفیت کالاهای تولیدی و تشویق شهروندان برای استفاده از کالاهای داخلی، پرداخت به موقع مالیات و عوارض توسط شهروندان و آگاهی آنان از ثمرات و فواید پرداخت مالیات به موقع برای خود بپردازد. در این زمینه، وزارت دادگستری با طرح تأسیس کلینیک‌های حقوق شهروندی در سراسر کشور، با همکاری شهرداری‌ها و دیگر نهادهای عمومی و غیر دولتی، ایجاد بستری مناسب جهت اجرای بخشی از سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در حوزه حقوق شهروندی را در دستور کار دارد که این امر در برخی استان‌ها اجرایی گردیده است (۱۰).

۲- با عنایت به بین بخشی بودن موضوعات حقوق شهروندی این مجموعه اقدام به تهیه و تدوین تفاهم‌نامه‌های متعددی با ارگان‌ها و بخش‌های دولتی و غیر دولتی نموده است که نمی‌توان اثرات برخی از این تفاهم‌نامه‌ها را در راستای اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نادیده انگاشت. از جمله این تفاهم‌نامه‌ها می‌توان به انعقاد تفاهم‌نامه با سازمان غذا و دارو، سازمان حفاظت محیط زیست، شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهر و روستا و... اشاره نمود. شایان ذکر است که تحقق اقتصاد مقاومتی بدون مشارکت مردم و بهره‌گیری از ظرفیت سمن‌ها امکان‌پذیر نمی‌باشد. مدیریت مصرف و جلوگیری از اسراف و تبذیر، قناعت، سعی در کسب ثروت حلال و ترجیح مصرف کالاهای داخلی بر کالاهای وارداتی از جمله مواردی هستند که مردم با آگاهی‌یافتن از آنها و شناخت حقوق و تکالیف متقابل خود در این زمینه‌ها می‌توانند با مسؤلیت‌پذیری، یاری‌گر مسؤولان در جهت نیل به اهداف اقتصاد مقاومتی و بهبود

فضای کسب و کار باشند؛ امری که با تحقق حقوق شهروندی بخش قابل توجهی از مقتضیات آن موجود خواهد شد.

نتیجه‌گیری

توان اجتماعی یک ملت مهم‌ترین ابزار دستیابی به توسعه پایدار می‌باشد. توسعه پایدار میسر نمی‌گردد مگر به تحقق سند اقتصاد مقاومتی کشور. تمامی چالش‌های پیش رو تنها توسط دولتی قابل رفع است که بتواند موانع حقوقی به کارگیری پتانسیل جامعه مدنی را در دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی برطرف سازد. برای برطرف کردن این موانع اقداماتی از جمله فعال‌سازی و احیای انجمن‌ها، اعم از مردم‌نهاد و تخصصی و حرفه‌ای با تدوین سریع، مشورت و رفع موانع حقوقی، درک توان اجتماعی گسترده جامعه مدنی و ظرفیت‌های قانونی آن‌ها، استقلال تشکل‌های حرفه‌ای به صورت نظام‌مند و با منشأ قانونی، تضمین آزادی بیان و استقلال مطبوعات به عنوان بازوی جلوگیری از فساد اداری و تشکیلاتی، تضمین حقوق بشر و حقوق شهروندی، حقوق کار و حقوق زنان و کودکان، بهره‌گیری از امکانات مناسب آموزشی، انعطاف در شیوه اداره و گفتگوی اجتماعی به صورت یک حق مشروع، به رسمیت‌شناختن نظارت سازمان‌های مردم‌نهاد مبتنی بر قانون اساسی، ظرفیت‌سازی در انجمن‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد و توسعه ارتباطات اجتماعی و خلق زمینه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آحاد جامعه مبتنی بر معرفی ظرفیت‌های قانون لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

شناسایی ضعف‌های قانونی در زمینه اقتصاد مقاومتی و تلاش برای جلب مشارکت مردمی در جهت ترویج رفتارهای مرتبط با اقتصاد مقاومتی، از جمله راهبردهای نیل به اهداف اقتصاد مقاومتی در پرتوی احترام به حقوق شهروندی می‌باشد. برای رسیدن به این هدف اقدامات زیر ضروری به نظر می‌رسد:

۱- بررسی قوانین و مقررات بالادستی و عادی جهت پیشنهاد گنجاندن مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی؛

۲- پایش موارد مغایر با اقتصاد مقاومتی در دستگاه‌های اجرایی و گزارش و اطلاع‌رسانی

آن به مراکز مسئول؛

- ۳- مرور مقررات و بخشنامه‌های دستگاه‌های اجرایی در جهت ایجاد هماهنگی آن‌ها با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری؛
- ۴- آموزش عمومی شهروندان در قالب کارگاه‌های آموزشی، برگزاری سمینارها و همایش‌ها و ارائه بسته‌های آموزشی به منظور ایجاد فرهنگ‌سازی در جامعه درباره اقتصاد مقاومتی.

References

1. Farsi JA. Islam Evolutionary Revolution. Tehran: Ministry of Culture and Higher Education, Center for Cultural and Scientific Publications; 1361. p.189. [Persian]
2. Abbasi M. Citizenship rights Clinics, from its origin to its social basis. Tehran: Legal Publishers; 1395. p.31, 287-288. [Persian]
3. Citizenship Rights. Available at: <http://www.tehran.ir/default.aspx?tabid=86#main> (94/8/6). [Persian]
4. Abbasi M. Citizenship rights Clinics, from its origin to its social basis. Tehran: Legal Publishers; 1395. p.52. [Persian]
5. Eghtesad Moghavemati. Available at: [https://fa.wikipedia.org/wiki/اقتصاد_مقاومتی](https://fa.wikipedia.org/wiki/اقتصاد_مقاومتی#cite_note-qfis-4). [Persian]
6. Eghtesad Moghavemati. Available at: <http://www.leader.ir/fa/content/11480/leader.ir>. [Persian]
7. Mirzaie A. Resistance economy or economic strength. Available at: <http://hoghoogh.hamshahrilinks.org>. [Persian]
8. Abbasi M, Gandj Bakhsh M. Introduction to justice in health. Tehran: Legal Publishers; 1393. p.26, 96. [Persian]
9. Abbasi M. Health Equity. Tehran: Gandj e Danesh; 1393. p.96. [Persian]
10. Abbasi M. Citizenship Rights from government's policy to joint program of action. 1st ed. Tehran: Legal Publishers; 1395. p.282, 284-285, 292, 296, 300. [Persian]
11. Anbarestani H, Razavi V. [Translation of Bulding Social Business]. Younis Mohammad (Author). Tehran: Rasa Institute of Cultural Services; 1394. p.18. [Persian]
12. Protection of human rights in the Islamic Republic of Iran, Human Rights Council of the Judiciary. Tehran: University of Judicial Sciences and Administrative Services; 1395. p.81. [Persian]
13. Abbasi M. Mehr news agency. Farvardin 31, 1395. [Persian]
14. Etelaat news. Shahrivar 24, 1395; n.26537. [Persian]